

SVEĆENIČKI LIK MIHOVILA PAVLINOVIĆA

Srećko Bezić

Prolazi jedno stoljeće od velikog rodoljubivog gibanja u našim južnim hrvatskim krajevima, koje je nazvano hrvatskim narodnim preporodom. Uvođenje hrv. jezika u javne urede i škole, biranje hrv. zastupnika u sabore i hrv. odbornika u općine, a osobito spajanje tzv. Kraljevine Dalmacije s Kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom unutar Austrougarske monarhije bilo je postalo neizbježno uslijed nabujalih nenarodnih težnja, poduprtih od nenarodnog režima, koje su imale konačni cilj brisanje hrvatstva u ovoj najstarijoj hrv. pokrajini, kolijevci i matici hrv. državnosti. U ovom teškom i složenom, rodoljubivom i političkom poslu istaknula se cijela serija naših uglednih ljudi, ali ih je sve nadvisio svojom duhovnom veličinom, idejnom konciznošću i totalnim životnim predanjem svećenik splitske i makarske biskupije Mihovio Pavlinović. On je bio duša cijeloga pokreta, neumorni nadahnjivač i pokretač akcija, neosporni auktoritet u procjenjivanju situacija, pa je bio i ostao ponos i dika cijeloga svoga naroda, posebno ove pokrajine, ali isto tako ponos i dika svoje Crkve, a posebno rodne Podgore i biskupije.

O Pavlinoviću, kao narodnom preporoditelju, hrvatskom političaru i književniku, pisalo se i pisat će se dosta, ali njemu kao crkvenom čovjeku i svećeniku, nije do danas posvećena ni jedna studija. Mi danas živimo u vremenu poslije onoga crkvenog sabora, koji je označio veliku prekretnicu u vremenitim orijentacijama sv. Crkve. Konačno se i potpuno Crkva odriče tzv. konstantinizma, da bi se u njezinom organizmu jače očitovala snaga Duha Svetoga, a pred svim ljudima bolje zasjalo njezino evanđeosko i pastoralno poslanje. Pronaći velikoga našega don Mihovila na ovim bitnim zasadama Kristova slijeda, bit će zadaća ovoga izvještaja.

Svjetlo jedne župe

Kroz zadnjih 150 godina podgorsko je pleme Pavlinovića dalo Crkvi veliki broj svećenika. Zasluga je pobožnog i kulturnog svećenika Ivana Pavlinovića (1756.—1831.), koji je bio posljednji arhiđakon stolnoga kaptola samostalne makarske biskupije. On je utemeljio i ostavio zakladu, koja je stipendirala svećeničke kandidate toga plemena u dječjačkom i bogoslovnom sjemeništu. Arhiđakon je bio pronicav čovjek i željan duhovnog nasljedstva, pa je ostalo zapamćeno u njegovoj obitelji, da je često govorio: »rodit će se nasljednik«. Doista, iste godine kad je arhiđakon umro (1831.), rađa se njegov pranećak Mihovil, koji će se školovati u Splitu i Zadru stipendijom iste zaklade. Ni u malom ni u velikom sjemeništu Mihovil nije bio običan đak. Osim bistrine uma, kojom je vrlo uspješno svladavao školske predmete, u njega se brzo i jako razvio osjećaj za društvene prilike, koje je već u sjemeništu intenzivno pratio. Iz tog njegova osjećaja rodile su se prve njegove rodoljubne pjesme, slijedili su sastavci i nastupi, koji su dobili i poseban oblik u dru-

štvu, koje je u sjemeništu osnovao i nazvao »Ne boj se!«. U tom su se društvu zagrijavali za vjerske i narodne ideale mnogi njegovi kasniji suborci iz svećeničkih i laičkih redova.

Za svećenika je zaređen 1854. g. i svoju mladu misu namjenjuje za »preporođenje hrvatskoga naroda«. ¹ Prvu je dušobrižničku službu obavljao u Drašnicama, ali samo godinu dana, pa je već 1855. bio imenovan župnikom svoga rodnog mjesta Podgore, a na toj je dužnosti ostao punih 15 godina. 1870. g. zahvalio se na župničkoj dužnosti, da bi se sav posvetio javnom radu za korist cijeloga naroda, ali ni tada ne ostavlja Podgoru. Za vrijeme svoga župnikovanja, a pogotovo poslije, don Mihovio je mnogo putovao, obilazio mnoge krajeve i stanovita kraća razdoblja provodio u raznim mjestima, ali je njegova trajna baza bila uvijek Podgora, tako da je ostao cjeloviti i doživotni Podgoranin: rodom i odgojem, službom i životom, smrću i grobom.

Podgora je prije stotinjak godina bila dvostruko brojnija nego danas, a bila je tada naselje seoskog primorskog tipa, dosta slabo povezana sa zaleđem i većim narodnim središtima. Za mladoga podgorskog župnika bila je otežavajuća okolnost, što župniku je u svom rodnom mjestu, jer je osim Krista i Crkve tu predstavljao i svoju obitelj i svoj rod, a to je uvijek opterećenje za duhovnog pastira. Ali, don Mihovila nije zarobilo seosko naselje ni njegovo rodno mjesto, jer se snagom svoga uma i volje izdigao iznad tih okvira i uselio se u visoki i široki svijet europske kulture, koja mu je bila otvorena na talijanskom, njemačkom i francuskom jeziku. Mladi se župnik zaljubio u knjigu, ne otudivši se ni od najjednostavnijeg svoga župljanina. Za svoj rad nikad nije imao vremena na pretek, pa je na vrlo vješt način ograničavao razgovore u posjetima, kojima je obilovao. Ipak su se mnogi njegovi prijatelji i štovaoci čudili, što se on zatvorio u selo i zvali ga »podgorskim pustinjačkom«. Njima je on lijepo odgovorio u svojoj pjesmi »Plaču mladog župnika gospoda«:

»Kako mi je u samoti samu?
Ko slavulju u zelenu lugu.
Kako mi je u pukloj goloti?
Kano duši u rastanku s tielom,
Kada sama na zrenike lazi,
Gdje nij' sjaja ni svile, ni srme,
Nit spomena ugojnoj ljepoti,
Gdje se tegle čuvstva i pomisli,
Štono sliku Stvoritelju slažu,
I čestita besmrćuje duše.

— Oh! neplačte na svietu samote,
Nematajte mladih poslenika;
Već plačite golotinju duše
I samote u praznome duhu,
Što zavodi ljudstvo kroz gradove,
Da se svojih neosjeća jada,
Da rastire časa potonjega«.

Ne hlepi mi na bučne gradove,
Ne hlepi mi na prazna veselja.
Suđeno je da samuješ svietom,
Pa ti laglja Kotarska samota,
Gdje te pusta vapije poljana,
Gdje te zove na krilo priroda,
Da njom zboriš neumrle rieči,
Kroz nju čutiš vrhnavne čuti,
Dok ti pokoj pod lipom nazovne,
Vlierno stado na vjeru pozvano;
Neg da ti se smrkne pred očima
Od te spare i građanske tišme;
Dok ti puste ne zamrse kosti
U duboke hladne košturnice;
Gdje ih nikad nakvasit vodica,
Nit ogrijat suza kajalica,
Ni spomenut pokoja molitva«.

Pa mi pope mladu srcu veli:
»Miruj srce, miruj žalosniče,

Čistom srcu samota je divna,
I prepuna života, nasladel!«²

¹ F. Ivanišević, *Mihovio Pavlinović — prigodom 30 godišnjice njegove smrti*, Split, 1917, str. 7.

² Miho Pavlinović, *Kotari i župnikovanje*, Zadar, 1887, str. 83—84.

Don Mihovio je brzo uvidio sve potrebe svoje župe. Na početku mu je bilo najteže, što selo nema škole. On je pronašao zgradu, i otvorila se škola. Brinuo se za učitelja, da škola ne postane suprotna fronta Crkvi, nego da u skladu s Crkvom odgaja narod. Zalagao se u svim oblastima kulturnog i materijalnog života svoje župe i svugdje je ostvario napredak.

Pavlinović se vrlo rano istaknuo kao vrstan propovjednik. Nabavio je djela najglasovitijih propovjednika svoga vremena i studirao ih. Propovijedi je savjesno pripremao, tako da ih je pisao ad verbum. Bio je uvjeren da to radi na slavu Božju, pa je na početku propovijedi pisao krate: ad maiorem Dei gloriam! Nije se zadovoljio samo misnim homilijama, nego je svake nedjelje i blagdana okupljao u crkvi odrasle i držao im kateheze. Blagdane sv. Vicenca, koji se u Podgori štuje u nedjelju poslije Velike Gospe, svake je godine svečano slavio i okupljao oko sebe veliki broj ljudi. Cijeloga svog života don Mihovil je vodio posebnu brigu o svećeničkim zvanjima, mnogo je mladih ljudi oduševio za svećenički stalež i odgojio nekoliko dobrih svećenika. To je najviše činio kroz zakladu svoga prastrica, koju je uredno vodio od prve do posljednje godine svoga svećeništva.

Ipak je don Mihovio najveću pažnju svraćao na sebe zbog svoga kremenitog karaktera. Spremnost analize problema i zauzimanja jasnog staništa, sigurnost izabranog puta, čvrstoća i odlučnost za postizanje cilja, otvorenost i komunikativnost, mir i dostojanstvenost u nastupu na podlozi koleričko-melankoličkog temperamenta bile su prirodne sastavnice njegova karaktera, koji je davao i vanjsku sliku u ponosnom stasu, pravilnim i oštrim crtama lica, plemenitom držanju i korektnom svećeničkom odijevanju. Karakter je najbolji supstrat, koji čovjek pruža milosti Božjoj da izgradi pravog čovjeka, a za svećenika najsigurniji znak ne zvanja, nego odabranja. I Spasitelj je govorio o gradnji kuće na tvrdom temelju (Mt, 7, 24—25). Pavlinovićev karakter bio je sav usmjeren i nepokolebljiv u dobru, zato predstavlja cjelovitu naravnu i moralnu vrednotu. Svojim je karakterom Pavlinović izazivao poštovanje ne samo svojih prijatelja, nego i protivnika. Kod spomena njegove smrti u bečkoj i u zadarskoj sabornici izrečene su najveće pohvale značaju i postojanosti. Kad ovo znamo, ne ćemo se čuditi, što u pjesmi kaže:³
»Kukavice, mlitavice, dopuze / Šibaj krutim posmjehom poruge!«

ili kad čitamo u pismu Josipa Miškatovića upućenom Pavlinoviću 20. III. 1878. »Ti svim ljudem Hrvatske i Dalmacije, Strossmajeru prigovaraš ovo, Klaiću ono, Mrazoviću jedno, Montiu drugo, Račkom treće, riječju svakomu nešto, te onda samo po sebi sledi, da si ti nad sve uzvišen sudac...«⁴

Nitko osim Boga ne može prodrijeti u svetište čovjekove savjesti, pa će se prava veličina svakoga čovjeka otkriti tek pred Bogom. Ipak vanjska djela i dobar glas svjedoče mnogo o čovjekovoj nutrimi. Svi koji su Pavlinovića poznavali svjedoče, da je imao živu vjeru u Boga. Natko Nodilo piše mu mjesec dana prije njegove smrti: »Ti i ja odavna zakre-

³ M. P., *Pjesma Ivanu Nikoliću*, Zadar, 1872, str. 8.

⁴ Palavršić-Zelić, *Korespondencija Mihovila Pavlinovića*, Split, 1962, str. 263.

nuli svaki svojim putem. Mi smo sada rastavljeni čitavim dugim odjelitim razvićem svojih osjećaja o vjeri i svojih misli o pravoj težnji i sreći narodnoj... Uz uskrsnuće Krista Boga, u kojega tvrdo vjeruješ, došlo i tebi uskrsnuće cjelovitog zdravlja.⁵ Nije ispuštao celebriranje sv. mise niti na putovanjima, redovito je glagoljao, pa je poznato, kako je svoj »hrvatski misal« nosio sa sobom u torbi i u tuđinski Beč i kroz tursku Bosnu. Ispovijedao se u svoga redovitoga ispovjednika i prijatelja fra Gabre Puratića. Poznata je bila njegova moralna neporočnost. Poznate su bile njegove siromašne ekonomske prilike, pa mu Metel Ožegović 1880. g. savjetuje da zatraži makarski kanonikat, što on nije htio učiniti. Javno su bili poznati njegovi odnosi prema crkvenim starješinama, a u tim odnosima nije nikada bilo doktrinarnog ni disciplinarnog razmaka, ali je politički razmak često puta bio dosta velik. I njegova svećenička poniznost probijala je na vidjelo. Piše svom prijatelju Klaiću: »Nemam sada slike da ti pošaljem. Meni je dovoljno da ti moju sliku imaš u srcu, kako ja tvoju držim u srcu i pred očima.«⁶ Svoju je poniznost ispovijedio i u svojoj oporuci mjesec i po dana prije smrti: »Preporučujem svoju dušu baštenikom koji će uživati moje krvave trude, svomu narodu i svojoj župi, za koje sam srdačno radio za života, da se mole da mi se dragi Bog smiluje na Svom Sudu.«

Sve ove uzorne svećeničke kvalifikacije Mihovila Pavlinovića zasjale su kao nenadano i jako svjetlo u maloj Podgori, ali je to svjetlo ubrzo obasjalo cijeli hrvatski narod.

Svjetlo cijeloga naroda

Mihovio Pavlinović bio je suvremenik Prvoga vatikanskog sabora, ali on je u svom životu i radu proveo ono, što će istaknuti tek Drugi vat. sabor, naime da svećenik nije zaređen samo za jednu župu, ni za jednu biskupiju, nego za cijelu Crkvu. Iako je don Mihovio bio revni župnik svoje Podgore, njegova se pastoralna revnost vrlo brzo proširila na cijelu pokrajinu pa i na čitavo hrv. područje. Nakon samih šest godina župnikovanja u Podgori izabran je za narodnog zastupnika u Zadru. Njemu je tada bilo 30 g. života. Sa svom mladenačkom vitalnošću iskoristio je to svojstvo da propovijeda i pastorizira u sve širim dimenzijama domovine. Njegovom inicijativom ili potporom nikle su u našoj pokrajini narodne čitaonice, koje je najviše on otvarao rodoljubnim govorima. Više nego u čitaonice izašao je don Mihovio na propovjedaonice širom domovine i postao glasoviti propovjednik. Čujmo što o tome kaže ugledni franjevac Stipan Zlatović u svom pismu Pavlinoviću 24. VI 1876.: »Obradovao sam se viesti... da na izkazanu Vam želju ove Redovničke obitelji i svega svećenstva ovoga kraja, da biste počastili Vašim došastjem svečanost što mislimo proslaviti ovdje na Visovcu dne 2. kolovaz došastoga, da ste privoljili dobrohotno i obećali doći. Tim ćete ispuniti najživlju želju našu, da Vas vidimo okružene u bratskom kolu Vaših štovatelja... Ako oni dan običajno se na Visovcu okuplja do 2.000 polaznika, pri uzbuđenom čuvstvu pobožnosti i bogoljubstva prema Majci Božjoj, zar- da nam ožalosti dušu oskudica, koju ste Vi zamirili pri svečanosti Gospe Zečice u Ninu, da narodu gladujućemu

⁵ Palavršić-Zelić, nav. dj., str. 549.

⁶ Palavršić-Zelić, nav. dj., str. 29.

riči Božje ne nađe se među nami svećenik koji bi mu razlomio evanđelski krušac, a među nami, tko bi to bolje opravio do Vas, koji ste proglašeni zatočnikom vire i naroda, koji ste poznati kao darovit govornik i Prvinac Svećenstva u Otačbini? Tko li bi od nas tako smion se ukazao, da prid Popa Miju istakne se na pripovidaonicu?!⁷

Po raznim mjestima don Mihovio je držao najviše korizmene i prigodne propovijedi, a u njima je obrađivao glavne vjerske istine. Poslušajmo odlomak iz jedne njegove korizmene propovijedi o sakramentu pokore: »Izpovid uzdrži svaki red na svitu, ona proglašuje da se nesmi taknuti u ničije imanje, da se nesmi oskvrnuti ničija divica, da se ne smidu povriediti ničija prava; ona iziskuje duševnost od trgovacah, virmost od slugah, ljubeznivost od gospodarah, pravednost od sudaca, poslug od podložnika, umjerenost od vladaocah; ona prominiye srca, ojačije duhove, ona obratja opake, opravdaje krive, spasiye grišnike, ukripljuje slabe hrabri mlohove, pomiruje neprijatelje, učvršćuje pravedne; ona priporađa sela, gradove, države, kraljevstva, ona spasiye, ona odkupljuje svit.«

Više je puta don Mihovio propovijedao u Splitu. U propovijedi »O duši« tuži se, da ga je od 17.000 splitskih građana došlo slušati jedva 1.000. Tu je rekao: »Vi bogataši imate spasiti dušu, zadobiti raj, zadužbinom i molitvom; vi siromasi ustrpljenjem, vi velikaši poniženjem, vi gospodari ljubeznavno i razborito zapovijajući, vi sluge virmostju i poslugom, vi oci, vi majke dobrim uzgojom vašega poroda, vi nadničari trudom i znojem, vi bolestnici podnašajući ustrpljeno vaš križ, vaše muke, vi tužni i žalostni uhvaćujući u Boga i vapijući pomoć ozgora, vi grišnici pokajanjem i pokorom.«

Najviše je u svojim propovijedima korio narodne mane psošti, pijanstva i ženidbenih neurednosti. Tu je upotrebljavao najoštrije izraze da postigne što jači učinak. Splitskim ženama, koje su s muževima živjele nevjenčano, rekao je: »(To nisu žene) ne, ne žene, da li suložnice; ne, ne, žene da li grišnice; ne, ne, žene da li bludnice, jer ženitba nije, ako prid Crkvom nije učinjena... Odkad je Split sagrađen i odkad zvona zvone na zvoniku sv. Dujma, take se nerednosti, takoga izdajstva, takoga griha, takoga pogrđenja, take sramote među nami nije se nikad dogodilo, nikad čulo!«

Don Mihovio je u nekoliko navrata proputovao i obišao gotovo sve krajeve u kojima žive Hrvati. U tome mu je dosta pomogao biskup Strossmayer, koji ga je zvao u društvo, kad je išao u pastirske pohode. Pavlinoviću nije bila samo svrha skupljati narodne izraze i poslovice, upoznati narodne običaje, nego se na tim putovanjima vladao kao župnik i pastoralac, kojemu je osobito na srcu pravovjerje i moralno zdravlje vlastitoga naroda. Sva je svoja putovanja opisao, pa su ti spisi bogati izvori iz kojih upoznajemo don Mihovila kao općeg župnika cijelog naroda. Evo samo nekoliko primjera.⁸

U Mariji Bistrici divi se pobožnosti hodočasnika, ali primjećuje: »ovdašnji župnici pozvani su da dobro prosude, pomagaju li pravo kršćansko-

⁷ Palavršić-Zelić, nav. dj., str. 242.

⁸ M. Pavlinović, *Puti*, Zadar, 1888, passim.

mu životu hodočašća toliko daleka i bez nadzora pripušćana«. U Sotinu promatra službu Božju u mjesnoj prostranoj crkvi, a poslije toga umjerenom narodno veselje, pa kaže, kako je lijepo u ljubavi svoga Boga i svoga naroda nakon takova prizora usnuti. U nekim mjestima sjeveroistočne Hrvatske doznaje za slabi natalitet pa vapije: »Da imam sto grla, hotio bih vikati i jahukati, da braća župnici čuju moj vaj.« U Gundincima opaža neke krive nazore, ali i povjerenje koje ljudi imaju u svog župnika. U Bošnjacima, gdje je susreo čestita svijeta, želi župniku da se više aktivizira. Po Bosni on iskušava narod o vjeri, ispituje svećenike o njihovu radu, prigovara jednom biskupu što se usteže od naroda, želi porast svećenika, žali što u neka mjesta rjeđe dolazi misnik. Opažajući da ima dosta praznovjerja u puku, poučava ga posebnim spisom, koji zaključuje: »Oče naš, Zravo Marijo i kršćansko dilovanje, to ti je najbolji zapis.«⁹

Pavlinović je vidio na hrvatskom tlu i druge vjeré, pa je pokazao takvu snošljivost, da je i u tome pretekao učenje Drugog vat. sabora. Znao je i dobro tumačio postanak pravoslavlja u nas, ali ga nije nijekao, nego koji put i zastupao u saboru, a s Jovanom Sundčićem, pravoslavnim svećenikom i pjesnikom, podržavao je uvijek prijateljske sveze.

Krugovi njegovih prijatelja sterali su se po cijeloj domovini. To su od reda bili intelektualci i njegovi pristaše, ali je kao svećenik osjećao posebno bliskima pripadnike svoga staleža. Svoje prijatelje svećenike nije razlikovao po častima, nego po karakteru, poštenju i ljubavi za narod. Osobiti su mu prijatelji bili sinjski franjevci, pa je i u oporuci želio da mu se izreknu grgurske mise u sinjskom, makarskom i zaostroškom samostanu. Od biskupa bio mu je najbliži Strossmayer, iako mu Pavlinović nije odobrio govore na I. vat. saboru (čak je i pisao protiv Strossmayerovih teza), niti se je pridržavao njegovih političkih recepata.

Biskup Strossmayer je predložio don Mihovila za kanonika Hrv. zavoda sv. Jeronima u Rimu i doista je bio imenovan 1867. g. Na savjet Ožegovićev 1880. g. Pavlinović nije tražio makarski kanonikat, ali ga je bio zatražio sedam godina prije. Tada se je najviše odupro njegovu imenovanju kanonikom tadanji makarski kanonik, a kasniji biskup Stjepan Pavlović-Lučić. Inače, taj je biskup bio izabran 1883. g. u Makarskoj za saborskog poslanika na listi autonomaške stranke. Sabor je međutim na Pavlinovićev prijedlog poništio taj izbor, koji je bio rezultat nezakonitih postupaka općinskih činovnika, i proveo nove izbore, na kojima je bio izabran kandidat Pavlinovićeve stranke don Kažimir Ljubić. Uslijed otpora dvojice makarskih kanonika splitski biskup Marko Kalogjera nije se usudio tada imenovati Pavlinovića makarskim kanonikom, ali ga je nakon pet godina imenovao počasnim kanonikom i to više zbog toga da zaštiti svoj ugled, nego da poveća Pavlinovićev, kako lijepo piše don Frane Bulić u svom pismu 12. XII. 1878.: »Da bih Vam se radovao na počasnom kanoničtvu, razumio bih više radovati se s Biskupom, koji se je sjetio sama sebe i uzpostavio svoje odnošaje s Vami, koji prekinuti ili nikad ne obstojeći, bili su na uštrb njegova

⁹ M. Pavlinović, *Hrvatski razgovori*, Zadar, 1877, str. 24.

dostojanstva.«⁴⁰ Ožegović je bio pisao Pavlinoviću u spomenutom pismu od 28. VI. 1880.⁴¹ o traženju kanonikata: »Ja ću iz petnih silah nastojati, da se ova, doduše ne vaša — nego naroda — želja izpuni, jer će Vam se tad kod prve sgode otvoriti put do episkopata, kojeg da postignete ne leži toliko u vašem, koliko u cijelog naroda interesu, što morate i sami nehotice priznati, ako promislite, kako bi se time stvar naroda u Dalmatiji mogla na bolje okrenuti. Tomu se vi nesmiete opirati, jer bi učinili krivicu ne samo sebi, nego i celom našem narodu, što vam ipak nije slobodno.« Zato je kanonik Borić bio samo slaba jeka općenitoga glasa cijelog naroda, kad je u svom kaptolu govorio da Pavlinović zaslužuje čast »per la reputazione che gode universalmente« — zbog ugleda koji on uživa posvuda.

Svjetlo hrvatske povijesti

Govoreći o svećeničkom liku Mihovila Pavlinovića mi ne smijemo mi-moići ono njegovo djelovanje, po kojemu je on zapravo najviše poznat, t. j. njegovo rodoljubno i političko djelovanje, jer je on bio integralna osoba: kroz don Mihovila svećenika izražavao se Pavlinović političar, kao što se i u njegovoj politici raspoznavalo njegovo svećeništvo. Pavlinovića nije moguće ni desakralizirati ni depolitizirati.

O Pavlinovićevu političkom radu izrečeno je mnogo sudova. Lako će doći do pogrešnih sudova tko u tom radu ne uvažava i ne razlikuje tri momenta: a) nacionalno osvješćivanje južnih Hrvata, u čemu je uvijek bio principijelan i beskompromisan, te u tom solidaran s najradikalnijim pripadnicima stranke prava; b) rast i sazrijevanje svijesti o hrvatskoj samobitnosti, u čemu je bio sličan najvećem broju naših političara svoga vremena, ali i različan u toliko, što je on već u dobi od 35 g. života došao do čistih vidika, koje više nije mijenjao do smrti; c) politička kombinatorika, koja sadrži načine, kako treba ostvariti narodnu slobodu, a pretpostavlja saveze i kompromise, u čemu je bio povezan i s nekim panslavistima.

Političko angažiranje jednoga kršćanina pa i svećenika — u posebnim okolnostima — nije ni u kakvoj suprotnosti s evanđeoskim naukom. O tome se je Crkva na II. vat. saboru i poslije njega posve jasno izrazila. Evo što na pr. o tome govori pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (GS, 75): »Da bi svi građani bili sposobni izvršavati svoju ulogu u životu političke zajednice, treba posvetiti veliku brigu građanskom i političkom odgoju. Taj je odgoj vrlo potreban danas, i to narodu, napose mladeži. Koji su sposobni ili bi se mogli osposobiti za političko zvanje, koje je teško, ali ujedno i vrlo plemenito, neka se pripremaju za nj i neka se trude, da ga revno obavljaju ne mareći za svoju osobnu korist ni za materijalne probitke. Neka besprijeorno i razborito nastupaju protiv nepravde i nasilja, protiv samovolje vlasti i netolerantnosti pojedinog čovjeka ili političke stranke, neka se iskreno i pravedno, dapače, s ljubavlju i političkom hrabrošću, posvete dobru svih.«

⁴⁰ Palavršić-Zelić, nav. dj., str. 272.

⁴¹ Palavršić-Zelić, nav. dj., str. 339.

Kad usporedimo teoretski i praktički rad don Mihovila Pavlinovića s ovim načelima, onda vidimo, da je on baš ova načela naučavao i provodio u život kao narodni zastupnik. Sva je ta načela on mudro i teološki sabrao u svoju rečenicu: »Miješati vjeru s politikom to je grješno, ali razdvajati ih, to je bezumno.«¹² Pod geslom »sve za vjeru i hrvatstvo« nastojao je koordinirati te dvije vrhovne vrednote svoga naroda, priznavajući svakoj njezinu domenu. U članku »Koga da biramo zastupnikom« piše: »Ljude, koji svojim poštenjem i svojim znanjem daju nam tvrdo jamstvo, da našom punovlasti ne će se služiti za svoje osobne koristi, nego samo za općeno dobro. Birat ćemo čovjeka, koji poznaje svoj narod i njegove potrebe, koji ljubi narod i njegove pravice, a nada sve ljubi izvor svakoj ljubavi i svakoj pravici, Boga.«¹³ Svoje poglede o vjeri i politici, o vjeri i narodnosti rasuo je po mnogim svojim knjigama i člancima, napose u *Pučkim razgovorima i Hrvatskim razgovorima*, a osobito u raznim tiskanim govorima.

Uza sve to što je Pavlinović sve svoje političke nazore prožimao vjerom, njemu se ipak ne može naljepiti etiketa klerikalizma, kao što se mnogo puta to nepravedno čini. Klerikalizam je klerička nastranost, diskriminacija i prisvajanje vlasti u ime vjere, odstupanje od objave, evanđelja i službenog crkvenog učenja. Treba reći i to, da pripadanje kleričkom staležu nije klerikalizam, kao što ni pripadanje nekom nacionalnom biću nije nacionalizam. Pavlinović je bio poštenu svećenik, pa nije mogao ni identificirati ni zamjenjivati vjeru s politikom. On je jasno rekao, da njegova stranka nije religiozna;¹⁴ nije htio ni cijepati stranku radi različitih vjerskih orijentacija; u svojim političkim govorima o crkvenoj materiji držao se u svemu službenih papinskih smjernica; u svom političkom programu »Hrvatska misao« kaže hrv. državicima da će u kat. svećenicima naći najbolje i najvjernije pomoćnike, a u Kat. Crkvi najbolji nauk.¹⁵

Napokon ću navesti Pavlinovićev program za osnivanje novog lista u Zagrebu, jer se i iz ovog programa jasno vidi, da Pavlinović nije bolovao od klerikalnog ekskluzivizma. Prof. Nikša Stančić, koji piše o »programu Mihovila Pavlinovića iz godine 1869.« navodi da je »grupa svećenika i svjetovnjaka namjeravala (1874/75.) u Zagrebu pokrenuti, kako je kasnije Strossmayeru pisao Kosto Vojnović, »nezavisni katolički organ, koji bi zastupao u socijalnih i političkih pitanjih načela katolička, a zastupao bi narodnu značajnu i dostojanstvenu politiku«. Pavlinović je — nastavlja prof. Stančić — prihvatio ponudu da bude urednik tog lista i izradio »osnovu za utemeljenje takoga organa«. »List, međutim, — tvrdi prof. Stančić — nije pokrenut zbog nedostatka sredstava.« U napomeni uz ovaj tekst prof. Stančić dodaje: »Upozoravam na 'osnovu' koju spominje K. Vojnović. Radi se vjerojatno o nacrtu programa lista, te bi poznavanje toga dokumenta, ako je ostao negdje sačuvan«¹⁶ (u os-

¹² F. Ivanišević, nav. dj., str. 28.

¹³ F. Ivanišević, nav. dj., str. 47.

¹⁴ Palavršić-Zelić, nav. dj., str. 182.

¹⁵ *Historijski zbornik 1972—1973*, Nikša Stančić: *Iz rukopisne ostavštine Mihovila Pavlinovića*, str. 320.

¹⁶ Potcrtao S. B.

tavštini K. Vojnovića u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu ga nema), unijelo još više svjetla u Pavlinovićeva socijalna i vjerska shvaćanja.«¹⁷ Ovdje objavljujem u cijelosti našoj znanstvenoj javnosti ovaj do sada nepoznati dokumenat, a prepisujem ga iz izvornog rukopisa Mihovila Pavlinovića, koji posjedujem. Dokument glasi:

»HRVATSKA I KRŠĆANSTVO

zvat će se tjednik, namijenjen napredku Hrvatskoga naroda, cjelopukne kraljevine, na temelju kršćanskih načela.

HRVATSKA I KRŠĆANSTVO, motrit će glavne pojave duševnoga života obćenarodnoga, a naosob hrvatskoga, pravcem kršćanskim, imenito, u knjizi, u zadrugi u državi.

HRVATSKA I KRŠĆANSTVO, neće se upuštati u čisto vjerezakonske razprave, nego kad bi stranački te bile zametnute u knjizi ili u novinstvu domaćem.

HRVATSKA I KRŠĆANSTVO, s temelja postojećih odnošaja, nastojat će o usavršenju narodne i državne samosvojnosti Hrvatske.

Svake subote, HRVATSKA će u kratko izpripovjedati znamenitije sgođaje u svijetu; crkvene napose; a domaće viestima i osobitim dopisima.

HRVATSKA I KRŠĆANSTVO, neće biti glasilo nijedne stranke, koje danas trgaju Hrvatsku; nit će ona uzkraćivati svojih stupaca nijednoj obrani vjerskozadružnih načela, zjedničkih obim crkvam, kojim danas pripada Hrvatski narod. Svaki sin Hrvatske, nać će u HRVATSKOJ odziva svojoj misli. Svaki iskreni poklonitelj Krsta, nać će u HRVATSKOJ oduška poštenoj svojoj duši.

Ni razdvajati, ni pretjerivati, nego je HRVATSKOJ I KRŠĆANSTVU namjera okupljati i buditi pritajane moći i vrline Hrvatske, koje same mogu Hrvatskoj zajamčiti povjestnu znamenitost, i vršenje njezina promislalnoga znanja, a sinove hrvatske trajno proslaviti.

Ovako glasilo u više navrata smišljahu ljubitelji vjere i naroda, koji se ne dađu laskavim riečima zavarati o pogubnoj struji, što žalibože i kod nas muti mnogu neizkušanu glavu te zanosi mnogo bezazleno srdce. Vrieme je da i u ovoj struci Hrvatska se izkaže.

Da obetanja HRVATSKE I KRŠĆANSTVA ne ostanu prazna, bit će do sudjelovanja svih čestitih Hrvata; a na osob onih, kojim je odgovarati pred Bogom i pred ljudmi, za se i za svoj narod. Za podpunu nezavisnost HRVATSKE I KRŠĆANSTVA jamči urednik. HRVATSKA I KRŠĆANSTVO, izlazit će za sad svake nedjelje, na dva arka u osmini. Godišnja predplata stoji fl. 6; polugodišnja 3, a tromjesečna 2.«

Na hrvatskom nebu prošloga stoljeća sjala je jedna zvijezda. Njezin je put trajao 56 godina, a njezin zenit tridesetak godina. Danas ta zvijezda

¹⁷ *Historijski zbornik 1970—1971*, Nikša Stančić: *Program M. P. iz g. 1869*, str. 141.

sja u povijesti. Hrvatski narod i Katolička Crkva u njemu prodiru uvijek nove putove. Oni se i danas u najvećem broju svojih članova nalaze zajedno na novim putovima, kao što su se nalazili na starim. Dokle god bude trajalo zajedništvo ovoga naroda s ovom Crkvom osjećat će se veličina Mihovila Pavlinovića, koji je to zajedništvo kovao, a kad god to zajedništvo bude malaksalo javljat će se Mihovio Pavlinović kao narodni prorok, koji ne će prestati opominjati i dokazivati, dok ne vidi svoj narod »u pravoj viri i u narodnoj samostalnosti«, kako je to u svojoj oporuci zaželio. Zato ga i danas među nama osjećamo prisutnim i zato smo mu zahvalni.

RASPELO NA ŽALU

Serafin Mičić

Dok ovdje patiš od soli i vjetra
te od psovke ribareve smjele,
koja ti kljuje i srce i jetra,
sjećam se s Tobom Betanije bijele;

sjećam se Petra i Magdale čiste,
nagnutih lađa i riba bez broja,
sjećam se s tugom, milosrdni Kriste,
jer ovo žalo Hrvatska je moja ...